

Анна Альштынюк
Беласток

Тэма прыроды ў лірычнай прозе Янкі Брыля

Янка Брыль – прызнаны і найбольш вопытны майстар жанру лірычнай прозы ў беларускай літаратуры яшчэ пры жыцці стаў класікам. Аўтар аповесцей і апавяданняў выдаў у 1964 годзе лірычны раман “Птушкі і гнёзды”. Пасля гэтага рамана з’явілася першая кніга яго лірычнай прозы – “Жменя солнечных промняў”. З таго часу пісьменнік пачаў аддаваць выразную перавагу лірычнай мініяцюры, у якой адлюстроўваў перажытае, пабачанае, пачутае. За многія гады ён напісаў і выдаў шмат зборнікаў лірычнай прозы: “Сёння і памяць” (1985), “На сцежцы – дзеці” (1988), “Пішу як живу” (1994), “Вячэрняе” (1994), “Дзе скарб ваш” (1997), “Сцежкі, дарогі, прастор” (2001), “Блакiтны зніч” (2004). Урэшце важная кропка на заканчэнне творчага шляху была пастаўлена кнігаю “Парастак”, што пабачыла свет у ліпені 2006 года за некалькі тыдняў да адыходу пісьменніка ў Вечнасць.

Брылёўскія запісы маюць разнастайную жанравую прыроду. Яны ніколі не падганяліся пад адзін жанравы канон і вызначаюцца сэнсаватэматычнай шматграннасцю і эстэтычнай арыгінальнасцю. Галоўнымі прыкметамі творчай манеры Я. Брыля з’яўляюцца лірызм і філасофскі роздум над з’явамі жыцця. У мініяцюрах пісьменніка прадстаўлены гумарыстычныя сцэнкі, запісы кур’ёзных, абуральных або проста цікавых выпадкаў, уражанні аб прачытаным ці ўбачаным, сакрэты з творчай аўтабіяграфіі. Усю гэтую разнастайнасць аб’ядноўвае асоба аўтара¹. Трэба адзначыць і тое, што і філасофскія мініяцюры,

¹ Дзмітрый Бугаёў, *Спавядальнае слова. Літаратурная крытыка, успаміны*, Мінск 2001, с. 38.

і пейзажныя замалёўкі ўтвараюць мастацкі свет пісьменніка, у якім і выяўляецца яго эстэтыка са сваім ідэалам і антыідэалам.

Польскі крытык Станіслаў Сракоўскі лічыць Я. Брыля тонкім эстэтам, які жыва і глыбока пранікае ў беларускі пейзаж, які ўмее захапляцца жыццём. І сапраўды, у сваіх мініяцюрах пісьменнік умее спалучаць стылёвую дасканаласць з размахам творчага ўяўлення. Усё гэта дазваляе яму насыціць кароткія творы багаццем эмацыянальных перажыванняў².

Штуршком да напісання мініяцюры магло стаць ўсё: тое, што цешыць, і тое, што выклікае смутак. Нават самае будзённае пад пяром пісьменніка набывала значнасць, абуджала ў чытача думкі аб сапраўдным прызначэнні чалавека, аб шчасці. Брылёўскія творы малой прозы – розныя па аб'ёму, тэматыцы. Важнае месца ў лірычнай мініяцюры пісьменніка займалі роздумы пра чалавека, свет, прамінанне жыцця, Радзіму, літаратуру і прыроду. Ва ўсіх сваіх кнігах прэзентаваў вучыць нас быць спагадлівымі і ўражлівымі да ўсяго жывога, здзіўляцца і радавацца харакству. Тэма прыроды ў Янкі Брыля займае значнае месца невыпадкова. Ён жыў у цудоўных мясцінах, насычаўся іх прыгажосцю, цікавіўся іх мінулым. Варта тут спаслацца на выказванне вядомага даследчыка і добрага сябра пісьменніка Уладзіміра Калесніка: *Я. Брыль чытае ўсё, што напісана пра яго мясціны, сябруе з мясцовымі краязнаўцамі (...) На родных пагорках, лугавінах, на аксамітных берагах Вушы і Нёмана пажыццёва пранісана душа мастака*³.

Прырода, яе харакство і суадносіны з чалавекам – адна з важнейшых тэм літаратуры. Маляваныя пяром пісьменнікаў і паэтаў краявіды дазваляюць захапляцца прыгажосцю тых мясцін і прыродных з'яў, якіх інакш мы ніколі не пабачылі б. Дзякуючы літаратуры здабываем горныя вяршыні, шпацыруем берагам мора, шукаем папараць-кветку ў густой пушчы... Часам свет прыроды можа не толькі захапляць усходамі і захадамі сонца, пахам траў і кветак, якія нясе з сабой вецер, але і напаўняць страхам позняй ноччу ў змрочным лесе, ці на ўзбураным моры.

Харакство прыроды ў многіх творах застаецца непрыкметным. Аўтар можа толькі паказаць яго абрыс, дазваляючы чытачу дапісаць штосьці ад сябе. Прырода можа таксама выступаць як адзін з герояў, быць галоўнай тэмай твора. І тады яна апісана з поўным майстэрствам, на якое толькі можа дазволіць сабе мастак слова. Як відаць,

² S. Srokowski, *Witraże*, [w:] „Walka młodych” 1980, 18.V.

³ Уладзімір Калеснік, *Янка Брыль. Нарыс жыцця і творчасці*, Мінск 1990, с. 238.

колькі творцаў, столькі і спосабаў падыходу да гэтай тэмы. Янка Брыль быў перакананы, што характам зямлі яму не ўдасца насыціцца, як не ўдалося гэта яго папярэднікам і сучаснікам.

Янка Брыль – пісьменнік, які здольны пачуць дыханне прыроды, яе голас і перакласці іх на зразумелую чытачу мову. Яго сэрца адкрытае прыгажосці навакольнага свету, і ён патрапіць заўважыць тое, на што часта глядзіць кожны чалавек, а не бачыць. Творчасць Я. Брыля сведчыць, што дастаткова некалькіх слоў, каб расплюшчыць вочы чытачу і звярнуць ягоны позірк на прыгожае.

Збігнеў Жакевіч піша:

Odkryłem u Bryla piętno, które noszą wszyscy polscy pisarze wychowani na terenach dzisiejszej Białorusi. Artyści urodzeni pod tą szerokością geograficzną są naznaczeni przez naturę. Posiadają dar odczuwania przyrody. Również w prozie Bryla jedna rzecz jest bezbłędna, jedno uczucie jest niezawodne – instynkt świata materialnego przejawiającego się poprzez naturę. I właśnie owa szczodrość, którą odczuwa się w obcowaniu z białoruskim pisarzem i szczodrość otaczającego nas świata – świata chmur, drzew, wzgórz, ptaków – są sobie podobne. Tu jeszcze człowiek nie przełknął adamowego jabłka samoświadomości, jest jeszcze szczery i bezpośredni (...) ⁴.

Сапраўды, нельга не пагадзіцца з гэтымі словамі, бо для самога Янкі Брыля пісаць пра прыгажосць свету, пра тое, што найперш краінае сэрца, натуральна і арганічна.

Відаць, перад пісьменнікам у нейкі момант узнікла пытанне адносна мэтазгоднасці звароту да пэўных тэм. І вось як Я. Брыль на яго адказаў: *Пра цішыню, красу прыроды і маленства ўжо неаднойчы добра і выдатна сказана. А пра іншае хіба ж не гаварылася? Трэба, хочацца паўтараць. Як паўтараецца ў порах года краса прыроды і ў пакаленнях краса маленства* ⁵.

Так, пра прыроду, яе прыгажосць у розныя часы пісалі многія. Аднак гэтая тэма ніколі не можа вычарпацца, бо кожнаму ўражліваму мастаку выяўляецца ў зялёным шпаткім або заснежаным свеце штосьці асаблівае, толькі ім бачнае. У Янкі Брыля, які прасякаўся прыгажосцю, не магло не быць твораў лірычнай прозы аб харакце свету. Мініяцюры пра прыроду ён змясціў ужо ў чацвёртым раздзеле сваёй першай кнігі лірычнай прозы “Жменя сонечных промняў”. Адразу кідаецца ў вочы, што яны даўжэйшыя, чым мініяцюры з папярэдніх частак.

⁴ Zbigniew Żakiewicz, *Janka Bryl*, [w:] *Ludzie i krajobrazy*, Gdańsk 1970, s. 137.

⁵ Янка Брыль, *На сцежцы – дзеці. Апавяданні, мініяцюры, эсэ*, Мінск 1988, с. 83.

Мабыць, пісьменнік хацеў паказаць чытачу, што можна і трэба гаварыць не толькі пра набалелае, сумнае. Мініяцюры пра прыгажосць свету сталі альтэрнатывай для ўспамінаў пра вайну, пра калгасную рэчаіснасць, своеасаблівым лекаствам для душы. Чытач адпачывае, чытаючы хоць бы вось такое:

Нарач.

Сонца на захадзе. Зірнула з-пад хмары, як спадылба, койны ад холоднага ветру, неяк адразу сподзёна, нявесела заблішчалі пад чорнай столлю нізкага неба. (...)

На ўсходзе – дзве вясёлкі: ніжэй – ярчэйшая, вышэй – слабая. Калі пагусцеў дождж, ніжэйшая вясёлка, з хмарай, якую яна абдымае, наблізілася да нашай лодкі, а вышэйшая засталася на месцы, з канцамі, утопленымі ў возеры далёка, каля самых яго, паўднёвага і паўночнага, берагоў. Калі правае крыло хмары працягнулася, прайшло дажджом па драбна-лессі, дачах і хутарах, вясёлкі раскалоліся папалам, – левая палавіна іх паблякла і знікла, а правая, на фоне густой хмары, нібы надзейна ўбітая канцом у паўднёвы бераг, датлявае паволі... (...) ⁶.

У кожнай мініяцюры Брыля столькі паэзіі і дакладнасці, а таксама вобразнасці, што чытачу здаецца, што ён бачыць і хмары, і сонца, і кветкі, і дрэвы, што чуе птушыны гоман, шум ветру. На многае мы не звярнулі б увагі, нават калі б стаялі побач з Я. Брылём і глядзелі б у тым самым напрамку. На гэтае, чулае сэрца пісьменніка сузіралі навакольны свет вачыма вялікай і шчырай любові, якая дазваляе пабачыць нязвычайнае ў звычайным, штодзённым. Цуд прыроды Янкам Брылём адзначаўся заўсёды. Свая прыгажосць у лета, свая ў зімы, а якія непаўторныя вясна і восень! І часта здаецца, што ніякія словы, ніякія фарбы і гукі не могуць перадаць гэтай прыгажосці. Ды ўсё ж мастакі імкнуцца затрымаць назаўсёды хаця б адну хвіліну з жыцця таго цуду, якога не можа стварыць рука чалавека...

Янка Брыль шмат падарожнічаў, любіў адпачываць на ўлонні прыроды. Варта адзначыць, што ён падарожнічаў не толькі ў прасторы, але і ў часе, таму што неаднойчы вяртаўся да тых месцаў, якія ён наведаў раней – у ягоных мініяцюрах падарожнічаюць памяць і душа. Дзякуючы таму ў кнігах Я. Брыля чытач ўвесь час пераносіцца з аднаго кантынента на другі, з горада ў вёску, з аднаго дзесяцігоддзя ў другое:

⁶ Янка Брыль, *Жменя солнечных промняў*, Мінск 1965, с. 134–135.

Я жыва ўспамінаю неверагодна далёкую раннюю восень трыццаць восьмага года. Сонечную, калі касілі атаву. Людзей паблізу мяне не было, я адзін убачыў, як на зацішны брод нашай рыбнай Вушы чародкай аселі кулікі. (...)

Радасць ледзь не дзіцячай цікаўнасці. Хоць на душы ў мяне толькі што былі туга і страх⁷.

У чытача, натуральна, спачатку ўзнікае думка, што кулік для пісьменніка – проста сімвал радасці. Ён цешыцца, што можа палюбавацца прыгажосцю свету прыроды, знаёміцца з нормаў птушак. Аднак пісьменнік выяўляе прычыну своей боязі – пачутая па радыёпрыёмніку вестка пра канфлікт паміж Польшай і Чэхаславацыяй, якая, для дваццацігадовага тады Брыля, прыняла кшталт слоў вайна і мабілізацыя. Падгляданне за кулікамі дазволіла яму на хвіліну забыць пра страшную інфармацыю, стала лякарствам для душы. На шчасце, пабачаныя птушкі аказаліся добрым знакам.

Пісьменнік вядзе нас у розныя месцы па свеце: родная Загора, Крынічнае, Ялта, Амстэрдам... Чытач разам з аўтарам падарожнічае ад вёскі да вёскі, ад горада да горада, каб разам захапляцца красой навакольнага свету:

У піхім возеры, у правай затоцы, бліжэйшай да сонца, якое ўзыходзіць, адлюстроўваецца грэбень лесу і пазычна загадкавае неба, размаляванае хмаркамі. Бліжэй да берага, але не на самым беразе застыў градою трыснёг. Па ўсім гэтым паўзе, клубіцца, стаіць, зноў паўзе туманец. Нібы не ведаючы, што і ён – прыгажосць, штосьці заключае, неабходнае ў гэтай красе⁸.

Сціплымі, але якімі ж пяшчотнымі словамі ствараецца цудоўны абразок! Краевід здаецца нам такім блізкім, што пачынаем шукаць яго ў навакольным свеце. Але ці ж можна другі раз убачыць тое ж самае? Нішто не паўтараецца. Малюнак можа быць падобным, ды не тым жа самым. І ў сэрцы з'яўляюцца радасць і ўдзячнасць, што Брыль перанёс кароткачасовую хвіліну ў вечнасць. Здзіўляемся адначасова эмацыянальнай памяці пісьменніка, дзякуючы якой ён змог запамятаць прыгажосць хвіліны, і ягонаму таленту, які дазволіў без лішніх слоў расказаць пра ўбачанае.

Мініяцюр пра красу прыроды ў Я. Брыля шмат. Ва ўсім пісьменнік патрапляў бачыць прыгожае. Ён *мог поўнасцю злівацца з прыродай*,

⁷ Янка Брыль, *Блакiтны зніч. Лірычнае*, Мінск 2004, с. 9.

⁸ Янка Брыль, *Сцежкі, дарогі, прастор. Лірычныя замалёўкі*, Мінск 2001, с. 24.

быў на дзіва наглядальным і замілаваным да кожнай праявы прыгажосці ў дрэве, травінцы, птушцы, рэчцы, закаце і ўсходзе сонейка... Яго апісанне малюнкаў прыроды – вершы ў прозе⁹. Навакольны свет выклікаў захапленне і радасць. Кожная сцяблінка травы, кожнае дрэва, кожны матылёк, кожная птушка магла зачараваць пісьменніка, таму што нават цагляна – свежая, чырвоная, шурпата-моцная, – калі яе ўзяць на далонь і ўспомніць, што яна – спалучэнне зямлі і агню, здасца адзнакай радасці жыцця¹⁰.

Аляксандр Станюта звяртае ўвагу на тое, што ў Брыля геаграфія не толькі пашырае ўнутраныя рамкі зместу, але і дадае яму ўсяго канкрэтнага і рэчавага, неабходнага для пластычнага і разам з тым аналітычнага пісання, якое і вылучае гэтага пісьменніка¹¹. Як напрыклад: *Хмарная ноч. За акном шуміць мора. Быццам нехта бязмежна дужы хоча ўзбрацца на бераг, злізаць з абрыву наш дом*¹².

Кароткая форма, некалькі слоў, а ўсё-такі мы можам уявіць сабе гэтую карцінку. Словы змяняюцца, набываюць кшталты, і перад вачыма чытача з'яўляюцца і дом, і бераг, і ўзбуранае мора. І яшчэ раз мы пераконваемся, што Брыль умеў рэалістычна падаць розныя карціны рэчаіснасці.

У. Калеснік слухна заўважае, што *свет прыроды ў мініяцюрах знаходзіць лірычнае ўвасабленне, прырода ў Я. Брыля стаіць на мяжы рэальнасці і казкі, яна хавае ў сабе таямніцу жыцця*¹³. Дзякуючы сапраўднаму зліццю з прыродай, душа чалавека здольная напоўніцца чысцінёй, прыгажосцю, пазнаць сэнс быцця, знайсці адказы на хвалюючыя пытанні.

Прырода дапамагае чалавеку, робіць яго лепшым, дазваляе адарвацца ад штодзённых клопатаў, адпачыць душой. І таму пісьменнік так ахвотна праводзіў час на ўлонні прыроды. Найлепш адчуваў сябе ў вёсачцы над Нёманам – Крынічным. Сюды прыязджаў штолета звыш дваццаці гадоў, сюды запрашаў сваіх сяброў, разам з якімі наглядаў, як праз гады змяняецца наваколле:

⁹ Радзім Гарэцкі, *Запаленае ім святло – нязгаснае*, “Народная воля”, 1 верасня 2006, [на:] <http://www.nv-online.info/index.php?c=ar&i=162>.

¹⁰ Янка Брыль, *На сцежцы – дзеці. Апавяданні, мініяцюры, эсэ*, с. 83.

¹¹ Аляксандр Станюта, *Брыль – гэта Брыль, гэта Брыль...*, “Крыніца” 1995, № 3, с. 28.

¹² Янка Брыль, *Сцежкі, дарогі, прастор. Лірычныя замалёўкі*, с. 9.

¹³ Уладзімір Калеснік, *Янка Брыль. Нарыс жыцця і творчасці*, с. 238.

Ужо на працягу блізу дваццаці гадоў, вядучы новых ды новых гасцей да бацькі Нёмана, я паказваў ім на прыдарожным пні нявінна смелае безазанятка, пасля, праз іншыя дачныя леты, хваліў бярозку-падросстка, а сёння ўжо, дарагія мае, мы з вамі палюбаваліся сталай красуняй!.. (...) Нічога, што я ўжо трохі надрукаваў пра гэта гадоў з сем-восем таму назад, – бяроза ж і далей расце, а новыя госці, дзякуй ім, едуць!..¹⁴

Колькі любові і захаплення ў гэтых радках! Янка Брыль, які многа падарожнічаў, бачыў розныя цудоўныя краявіды, аддае першынства беларускай прыродзе. Пісьменнік звяртае ўвагу і на рух часу, які адбіваецца, аказваецца, не толькі на тварах людзей. Бяроза расце і сталее разам з чалавекам. І хаця, мабыць, ні пісьменнік, ні яго госці таго не пабачаць, калісьці і яе жыццё закончыцца. Часцей за ўсё ў брылёўскіх мініяцюрах гаворыцца пра светлае, прыгожае:

Яшчэ адно ў сёлетнім дачным назіранні “адкрыццё” далейшай прыроднай красы. Васількі ўлетку прыгожыя не толькі ў спалучэнні з жытнім калоссем. Ішоў аднойчы з пасёлка берагам Нёмана. Старанна выкашаны лужок, а васількі – як быццам выйшлі на ўзмежак у сакавіта, росна зялёным аўсе, які ўжо хораша вызерніўся сваімі сіва-зялёнымі мяцёлачкамі¹⁵.

Аказваецца, свет прыроды поўны сюрпрызаў. Здаецца, ты пазнаёміўся з ім і ён адкрыў перад табой свае сакрэты, але няма нічога больш памылковага, чым такія думкі. Кожнага дня прырода змяняецца і паступова раскрывае свае таямніцы. І ў гэтым – яе хараство, бо дае чалавеку магчымасць адкрываць новае ва ўжо знаёмым. Пісьменнік, апісваючы свет прыроды, не проста капіруе яе прыгажосць, але выяўляе свае захапленне, радасць, што можа жыць на яе ўлонні. Чытачу хочацца быць разам з аўтарам, яму падаецца, што для гэтага патрабуецца ўжо толькі пабачыць кветкі, палюбавацца імі.

Янка Брыль часта выязджаў з Беларусі, наведваў розныя гарады, краіны і, вядома, запісваў свае ўражанні:

Дарога Ратэрдам – Амстэрдам.

Раўніна. Багаты лес: дубы, вязы, платаны, клёны, ліпы... Парнікі і адкрытыя грады. Прыгожыя домікі, ветракі, касцёлы, зноў ветракі... На сакавіта-зялёных паплавах чорна-пярэстыя каровы. (...) ¹⁶

¹⁴ Янка Брыль, *Парастак. Запісы і эсэ*, Мінск 2006, с. 27.

¹⁵ Янка Брыль, *Вячэрняе. Лірычныя запісы і мініяцюры*, Мінск 1994, с. 222.

¹⁶ Янка Брыль, *Сцежкі, дарогі, прастор. Лірычныя замалёўкі*, с. 24.

Прыгожы малюнак галандскага краявіду занатаваны ў дакладных яго рэаліях. І цалкам нечакана ўспрымаецца прызнанне пісьменніка, што бачанае нагадвае яму аб прачытаным даўным-даўно, яшчэ ў далёкім маленстве, апавяданні пра падарожжа блізнятак Кіта і Кэт на мора. Пісьменнік прызнаецца ў найўных марах пабачыць дзяцей на беразе мора.

Вельмі паказальная мініяцюра пра японскую ружу, праз голле і кветкі якой *вельмі добра было глядзець на далёкі Эльбрус – натуральна і дзіўна, радасна белы*¹⁷. Аўтар любуецца краявідам, але няма ў яго таго захаплення, з якім гаворыць, напрыклад, пра васількі. Мабыць, гэта таму, што *чалавек падарожнічае, але душа – не падарожніца. Да такой высновы прыходзіць Янка Брыль... вярнуўшыся з чарговага падарожжа. Душа – не падарожніца, бо проста любіць вяртацца да хаты, каб потым зноў імкнуцца ўдалячынь*¹⁸. Нават праз карціны другіх краін ён бачыць Радзіму, яе прыгажосць. Не адзін раз Я. Брыль падкрэсліваў, што самае прыгожае – побач, там, дзе прайшло дзяцінства, дзе каханне і сяброўства, дзе жывуць самыя блізкія людзі.

Брыль умеў чытаць прыроду, разумеў яе і пераказваў за павет любіць і шанаваць яе сваім чытачам своеасаблівым спосабам. І таму трэба адзначыць, што ў мініяцюрах Янкі Брыля пра прыроду больш паэзіі, характава слова, чым у мініяцюрах на іншыя тэмы:

Чытаю як быццам вясёлыя апавяданні турэцкага сапрэаліста Азіза Несыша, а тут за акном, нарэшце, хоць рэдка дожджык.

“Пакіну кнігу, пайду на ганак ды **пачытаю дождж**”.

Але, гэта не дождж, а дожджык, які – згадалася – “покапал і прошёл”, і засталася такая ўрачыстая ціш, што кветкі цыніі – гляджу, прысеўшы на ганку, – стаяць на сваіх высокіх сцяблінках так непарушна, што самому хочацца застыць, суцішыцца ў пытанні: а што гэта такое – ці-шы-ня?..¹⁹

Падобныя думкі і ўражанні пасля дажджу ў спякотны дзень узнікаюць, безумоўна, у многіх. Як добра і прыемна падыхаць чыстым, свежым паслядажджавым паветрам, пасядзець ля адкрытага акна або проста выйсці на панадворак палюбавацца свежасцю... Але ці шмат тых, хто паспрабаваў бы *пачытаць дождж*? На жаль, застаецца тайнай, як гэта робіцца. Мабыць, хопіць заплушчыць вочы і ўслухацца

¹⁷ Янка Брыль, *Жменя сонечных промняў*, с. 39.

¹⁸ Міхась Тычына, *Свет – наш дом*, “Полымя” 1983, № 9, с. 204.

¹⁹ Янка Брыль, *Блакiтны зiчi. Лiрычнае*, с. 12–13.

ў звон дажджу, або, наадварот, глядзець на кроплі, якія спакойна плывуць па шыбе... Настрой жа перажытых хвілін перадаецца вельмі выразна. Дзякуючы гэтаму чытач таксама мае магчымасць удзельнічаць у нязвычайнай размове з дажджом і цішынёй.

Пішучы пра прыроду, пісьменнік найахвотней звяртаецца да некалькіх вобразаў. Сярод іх матыў бярэзніку, гаю, які, як і бусел ці васільок, з'яўляецца своеасаблівым сімвалам Беларусі, які выклікае розныя рэфлексіі. У адной з мініячюр Я. Брыль прызнаецца:

... гляджу на адну з маладых, стромкіх бярозак і думаю, што каб я мог, умеў напісаць дзіцячую казку, яна пайшла б ад імя самага найверхняга лістка, – як ён глядзіць навокал, чым любуецца, што хоча сказаць...²⁰.

Пісьменнік верыць, што душа мастака здольная пабачыць і зразумець характэрнае свету, а мастацкі талент дазваляе перадаць яго іншым. Дзеці – патрабавальныя чытачы, да якіх трэба звяртацца на “іхняй” мове. І таму напісаць казку – нялёгкая справа. Зусім не здзіўляе, што Янка Брыль задумваецца над тым, што мог бы пераказаць дзецям бярозавы лісточак, які глядзіць на навакольны свет зверху. Ён, мабыць, слухае размовы птушак, якія наведваюць розныя месцы, услухоўваецца ў шэпт ветру, які, як паштальён, прыносіць весткі са свету. Каб толькі лісточак мог як-небудзь перадаць гэтыя інфармацыі, ён, напэўна, так хораша раскажаў бы і пра кацяня, якое асцярожна знаёміцца з наваколлем, і пра тое, што здарылася з хлопцам, які кпіў з таварышаў...

Часта Я. Брыль пісаў таксама аб рацэ Нёман, над берагамі якой працякала яго жыццё. Гэта была чарговая падстава, каб раскрыць характэрнае сваёй Радзімы, выказаць любоў да родных крыніц. Наднёманаўскія краявіды ён лічыць найпрыгажэйшымі:

Спыніўся сярод поля, азірнуўся навокал, – справа, над дарогаю, лясная сцяна, злева, над Нёманам, дрэвы, за якімі луг, ззаду за мною дачы, зноў жа ў дрэвах, а спераду, у садах, пасёлак. Над усім гэтым – неба, нарэшце, не бязлітасна ды нахабна чыста-перадспякотнае, а шэрае, нізкае, з бласлаўленай, не зусім яшчэ высеянай вадою.

Як хораша, як удзячна дыхаецца, зноў бачыцца жыццё такім прыгожым, шчаслівым!..²¹.

У мініячюры зноў гаворыцца пра дождж, яго здольнасць ачысціць не толькі свет ад пылу, але і душу з кепскіх думак. Выразна перадаецца

²⁰ Янка Брыль, *Парастак. Запісы і эсэ*, с. 30.

²¹ Янка Брыль, *Вячэрняе. Лірычныя запісы і мініячюры*, с. 222.

тут чаканне дажджу, якога, відаць, ужо зачкакаліся і прырода, і чалавек. Спякота даняла і таму сэрца напаўняецца радасцю ўжо ад прадчування прахалоды. Метафарычнае *высеяць вадугу* надае апісанню надвор'я паэтычны характар. Здаецца, чытаем не пра паслядажджавую пагоду, а пра штосьці казачнае, нязвыклае. І зусім не здзіўляемся, што такое ўспрымання навакольнага свету нараджае захапленне жыццём.

Прыкладаў такіх паэтычных мастацкіх тропав у мініяцюрах Я. Брыля шмат. Як, напрыклад: *заходзіць сонца – цэлы бяздымны пажар*²² або *каб вецер, даволі прутка адчувальны, нарваў нарэшце дажджу*²³. Такім чынам пісьменнік вобразна, літаральна некалькімі словамі стварае яркую, выразную карціну прыродных працэсаў.

Аповеды Янкі Брыля пра свет прыроды насычаны не толькі стылістычнымі сродкамі, сярод якіх часцей за ўсё эпітэты і метафары, але і поўныя душэўнай цеплыні, пяшчоты. Аўтар, нібы расказвае прыгожую казку. У ёй цудоўны свет, дзе жывецца бестурботна, бо штодзённыя клопаты адыходзяць у нябыт. Свет брылёўскай прыроды, як Аркадыя, якую мы можам наведваць дзякуючы менавіта яго таленту:

Бела-ружовая пяшчотнасць яблынькі, каля якой стаю. Сябар маленства – шпак сядзіць амаль побач, на краечку шыфернага даху павеці; ён час ад часу, у развод паварушваючы крыллямі, пакрэхтвае, трэба думаць, ад задавальнення. За сеткай агароджы, у зарасніку альховай латачыны – салавей, да якога, як заўсёды здаецца, падаць рукою. Далей, у радкаватай яшчэ лістоце дубоў, таксама час ад часу жаўна падае сваё “тр-р-р!” , нібы кічкам па штыкетніку²⁴.

Птушкі суправаджаюць па жыцці пісьменніка – ад самага маленства, з'яўляюцца неабходным элементам яго свету. І ён, Янка Брыль, свой у знешнім свеце, звяртае ўвагу на адносіны чалавек – прырода. Аўтару крыўдна, што ёсць многа тых, хто не здольны цаніць акаляючай прыгажосці. Яму баліць за пакрыўджаную, знішчаную прыроду. Як за кветку ружы пры дарозе:

Ды пасля тут прайшоў адзін “хворы” ... (...)

Тоўсты, да пояса голы, у паласатых піжамных штанах, ружовенькі ад першага загару і апацелы тлушчам самаздаволенага здароўя, – ён нёс у зубах толькі што абламаную галінку нашай ружы.

²² Янка Брыль, *З людзьмі і сам-насам*, с. 150.

²³ Тамсама.

²⁴ Янка Брыль, *Заветнае. Выбраныя творы*, Мінск 1999, с. 384.

Яна яму таксама спадабалася. І ён яе хутка кіне пад ногі.
(...) Ён мне бачыцца сытым, леным катом, з рота ў якога матузком
звісае хвост недаедзенай мышы²⁵.

Янка Брыль змушае чытача задумацца, колькі такіх “катоў” ся-
род нас і ці мы не адны з іх. Як часта людзі для хвіліны радасці не
могуць спыніцца і стараюцца прыхапіць з сабой хаця б фрагмент та-
го характара, ля якога праходзяць. Але ж ці можна спыніць хвіліну?
Сарваная кветка завяне вельмі хутка, а іншыя на гэтай сцежцы не
пабачаць прыгажосці.

Пра характара прыроды пісаў Янка Брыль невыпадкова. Ён выра-
с і жыў сярод цудоўных краявідаў і любоў да іх пранёс праз усё жыццё.
Кожны чалавек адчувае сябе добра, арганічна зліваючыся з прыродай,
але толькі ўражлівы, таленавіты, можа перадаць свае адчужанні, за-
хапленне другім. І таму *да прозы Янкі Брыля вяртаешся, як у родны
бацькоўскі дом пасля доўгай адсутнасці (...) Вяртаешся ў свой родны
свет, які ад нараджэння і да скону быў і застаецца тваім*²⁶. І зусім
не здзіўляе нас, што краявіды, якія апісваў Я. Брыль, нагадваюць тыя,
сярод якіх апынаўся неаднойчы кожны з нас. Нават, калі зялёнае дрэ-
ва, якое змагаецца з ветрам, не бяроза, пра якую апавядае пісьменнік,
а птушка, якая прылятае раніцай на панадворак, не ластаўка, бачаная
ім. Тое, што адбываецца ў свеце прыроды, непаўторнае і адначасова
вечнае, бо ў прыроды – свае законы. Яна нязвыклая, таямнічая, але
і цыклічная. І хочацца паўтарыць за Я. Брылём: *вечер будзе кудысьці
гнаць аблогі, месяц – хавацца за соснамі, калі і мяне ўжо не будзе*²⁷.

STRESZCZENIE

W artykule dokonano analizy lirycznych miniatur poświęconych tematyce
przyrody jednego z najwybitniejszych białoruskich pisarzy Janki Bryla (1917–
–2006). Zwrócono uwagę na sposób opisu otaczającego go świata, na odzwier-
ciedlenie relacji natura – człowiek. Podkreślono również, że J. Bryl pisał nie tylko
o bliskich mu miejscach, ale też o krajach odległych, które miał sposobność poznać.

²⁵ Янка Брыль, *Жменя солнечных промняў*, с. 39.

²⁶ Галіна Тычка, *Магія слова*, “Крыніца” 1995, № 3, с. 27.

²⁷ Янка Брыль, *Заветнае. Выбраныя творы*, с. 390.

SUMMARY

In the article a lyric miniature devoted to the subject of nature by one of the most outstanding Byelorussian writers Janko Bryl is analysed. The attention focuses on the way the surrounding world is described. It is signalled that the poet depicts relationship between nature and man. The author also indicates that Janko Bryl wrote not only about neighbouring places but also about countries and towns he did not manage to visit.